

Споменици тимочке буне

— предлози мера заштите, ревитализације и обележавања
у јубиларној години —

МИЛОРАД ВОЈИНОВИЋ

Екипа Завода за заштиту споменика културе из Ниша извршила је рекогносцирање терена тимочког региона у току 1983. године с циљем да прикупи потребне податке о местима и објектима везаним за почетак и развој тимочке буне из 1883. године.¹

Како се 1983. године обележава стогодишњи јубилеј овог историјског догађаја, указала се, посредством друштвених институција са подручја тимочког региона, потреба за истицањем и обележавањем свих значајних места везаних за догађаје из тимочке буне, тако да је и Завод за заштиту споменика културе из Ниша, у сарадњи с тим институцијама, обавио свој део посла. Зависно од стања и значаја споменичког фонда, после извршеног увида на лицу места, прикупљања историјских података, прегледа и обраде кроз литературу², приступило се валоризацији свих споменичких елемената и целина везаних за догађаје и личности из времена ове буне, као народног отпора против самовоље тада владајућег обреновићевског режима.

Споменичкој валоризацији приступило се не само с гледишта непосредне везаности за историјске догађаје већ и шире, имајући у виду и просторне вредности самих споменика како у односу на њихову локацију, а уз то и на одређен амбијентални значај, тако и на градитељске облике, па и ликовне, и, најзад, на чисто стваралачка обележја, везана за утицаје одређене средине и времена.

Из свега овога произишла је и одређена споменичка категоризација, а у зависности од ње и приступ одређеним решењима њихове просторно-функционалне презентације и обележавања.

Тако су као споменици примарног карактера сагледани сви они који собом носе историјска обележја ширег значаја, а уз то још и одређене градитељске, односно ликовне вредности у простору. Њихова класификација је вршена и према интензитету ширења народног покрета при чему није у првом плану била хронологија њиховог настанка.

Бољевац и околина³

Зграда кривовирске општине значајна је као место где је још 16. октобра 1883. године први пут донета одлука да народ овога краја не преда оружје властима, по њиховој наредби, За њим су пошла и друга села на подручју

подручју Црне Реке, и то је био повод тимочкој буни.

Зграда се налази на мањем узвишењу у сеоској махали званој „Горња школа“, по старој школи која је сада у рушевинама. У себи садржи одређене карактеристике народног градитељства, а настала је после ослобођења Црне Реке од Турака, око 1840. године. Саграђена је као приземна зграда већег габарита, са темељним зидовима од ломљеног камена, у бондручној конструкцији зидова, и покривена је ћерамидом.

Разним преправкама вршеним током времена изгубила је доста од свог првобитног изгледа, а уз то још стоји и запуштена, са оштећењима у конструкцији, па је изложена пропадању. Потребно је обезбедити услове за ревитализацију објекта и његову адекватну презентацију као неке врсте сеоског дома, који би у свом саставу требао да има и музејску поставку везану за припреме, организацију и ширење буне на читавом подручју Тимока и Црне Реке.

¹ Екипа Завода радила је у саставу: Бојана Дељанин, историчар уметности, Милорад Војиновић, дипл. арх. и Јован Шурдиловић, документатор, уз консултације и неопходна стручна упутства историчара Завода Борислава Андрејевића.

² У погледу стручне литературе, коришћени су материјали о тимочкој буни, објављивани најчешће у зајечарском часопису *Развитак* 1961, 1963. и 1981. год., чији су аутори: Свет. Првановић, Видосава и Светомир Поповић, Миодраг Марковић, Ђорђе Јовановић, Стеван Величковић и др., као и у *Зборнику докумената* о буни, у издању Архива Србије из 1955. год.

³ Још приликом рекогносцирања терена бољевачке општине које је вршио Завод из Ниша у 1979. год., посебно су разматрани и објекти везани за догађаје из тимочке буне, чиме су били обухваћени и сви објекти с тог подручја презентовани у овом прилогу.

Као резултат свега тога, Завод је обрадио тада и стручне предлоге да се сви они званично прогласе за културна добра, што је и Извршни савет СО Бољевца на свом састанку од 15. 5. 1980. у потпуности усвојио, тако да од тада сви они (Стара општина у Кривом Виру, Поп-Милијина кафана у Лукову, Школа у Јабланици, кућа Добросава Петровића и стара апсана у Бољевцу) уживају статус споменика.

Аутор текстова за све ове предлоге с историјском валоризацијом је историчар Завода Борислав Андрејевић; из њих су коришћени материјали и за састављање овог текста.

Сл. 1. Зграда старе општине у Кривом Виру — место почетка и повода тимочкој буни Fig. 1. Ancienne mairie de Krivi Vir — lieu de déclenchement du soulèvement de Timok

Поп-Милијина кафана у селу Лукову везује се за власништво бољевачких свештеника Милије Петровића и Маринка Ивковића, који су били значајне личности целог овог краја из времена буне, па је као таква представљала и један од главних пунктова где су се сакупљали побуњени сељаци.

Налази се у центру села, на сеоском тргу, а подигнута је око 1835. године, са габаритом на угаоном простору земљишта. Грађена је масивно, а на средишњем делу има трем са истакнутим стубовима и аркадама.

Потребно је обезбедити услове за ревитализацију објекта и његову презентацију као сеоског дома одређене врсте, у чијем би саставу требало да се нађе и музејска поставка са документацијом везаном за догађаје из времена буне у којима је учествовало село Луково.

Школа у селу Јабланици

У овој школи су се почетком новембра 1883. године скупљали мештани и договорили се да не предају оружје властима, по наређењу, већ да с њим крену у борбу против режима, предвођени локалним радикалним послаником Живаном Никодијевићем.

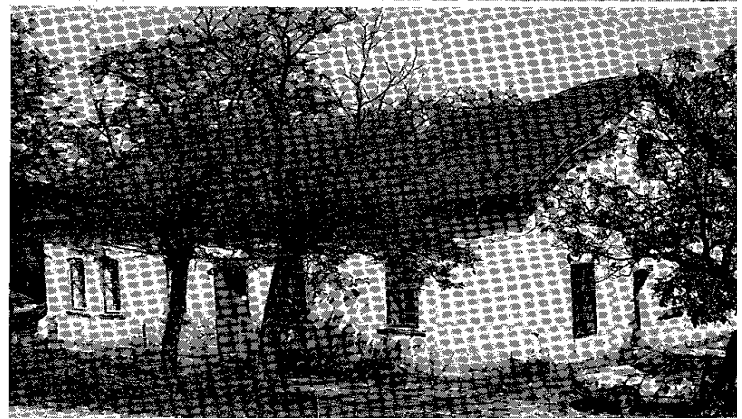
Школа се налази у центру села, крај зграде нове основне школе, подигнуте 1923. године. Зидана је масивно, са основом правилног облика и истакнутим фасадним елементима у виду пиластара, венаца, прозорских оквира, обрађених фугованом опеком, што већ упућује на зрелија градитељска остварења у другој половини XIX века, тако да је могла настати око 1870. године. Градио ју је исти мајстор, Станоје, који је градио и школу у селу Лукову, из истог периода.

У дворишту и данас стоји старо школско звонико, као спомен-обележје, поклон сина Живана Никодијевића, који је стрељан на Краљевици као радикални посланик и учесник у побуни. Потребно је обезбедити услове за презентацију објекта као сеоског дома културе, са делом за музејску поставку везану за догађаје из тимочке буне.

Кућа Добросава Петровића⁴ у Бољевцу

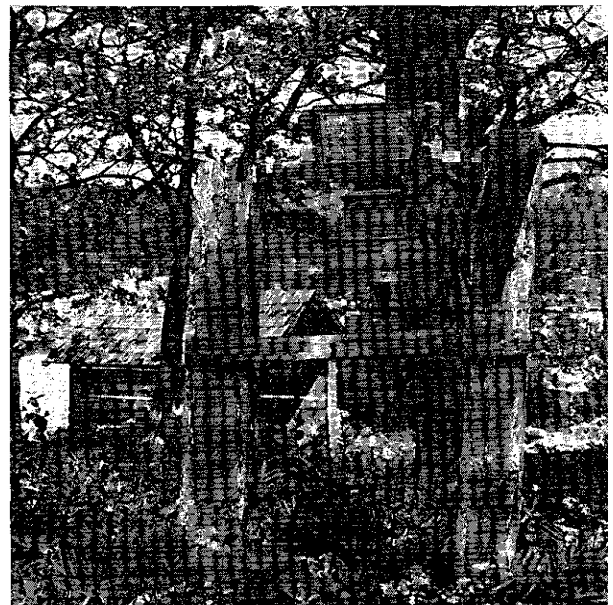
У време буне била је станица устаника и вођа читавог овог покрета, међу којима су се посебно истицали свештеници Милија Петровић, отац Добросављевић, и Маринко Ивковић. Добросављевић син Драгиша, рођен знатно доцније, био је симпатизер народно-ослободилачког покрета и учесник НОР-а.

Сама кућа се налази у централном градском подручју, у Ул. Драгише Петровића бр. 21, и саграђена је око 1875. године као грађанска

Сл. 2. Зграда старе школе у селу Јабланици Fig. 2. Bâtiment de l'ancienne école du village de Jablanica

Сл. 2а. Спомен звонико у дворишту старе јабланичке школе, као поклон школи сина народног посланика и учесника у тимочкој буни, Живана Никодијевића, који је одлуком зајечарског преког суда био стрељан на Краљевици Fig. 2а. Cloche commémorative dans la cour de l'ancienne école de Jablanica, offerte par le fils d'un député et participant au soulèvement, Zivan Nikodijević qui fut fusillé à Kraljevica en vertu de la sentence du tribunal militaire de Zajecar

Сл. 3. Чесма Љубе Дидића у Сокобањи са ближом околином

Fig. 3. Fontaine de Ljuba Didić et son ambiance à Soko Banja

кућа с фасадном декорацијом у духу зрелијих архитектонских остварења, под утицајем скромнијих облика неоренесансе. Потребно је у оквиру куће обезбедити услове за музејску поставку спомен-собе везане не само за живот и рад Добросављевог већ и његовог сина Драгише, учесника НОР-а, што уједно упућује и на однос поколења једне породице према тековинама револуционарних традиција.

Стара апсана — тамница вођа и учесника тимочке буне у Бољевцу

Грађена је са истом намером и за време тимочке буне у којој су затварани носиоци напредних тежњи из целог црногорског краја. Као објекат настала је после 1860. године, кад је Бољевац већ био проглашен за седиште среза и у њему била концентрисана сва управна и судска власт. Данас се објект налази у центру насеља, у комплексу који обухвата дворишни простор зграде Општинског комитета и ССРН.

Пројект конзерваторско-рестаураторских радова, с циљем да се изврши санација и оспособљавање објекта за његову нову намену, радио је Завод за заштиту споменика културе из Ниша.⁵ Реализација радова по том пројекту у току 1983. године приведена је крају, објект је добио и нову намену као изложбени простор с поставком која указује на токове и развој побуне у читавој Црној Реци, а налази се у саставу иступреног одељења Народног музеја из Зајечара.

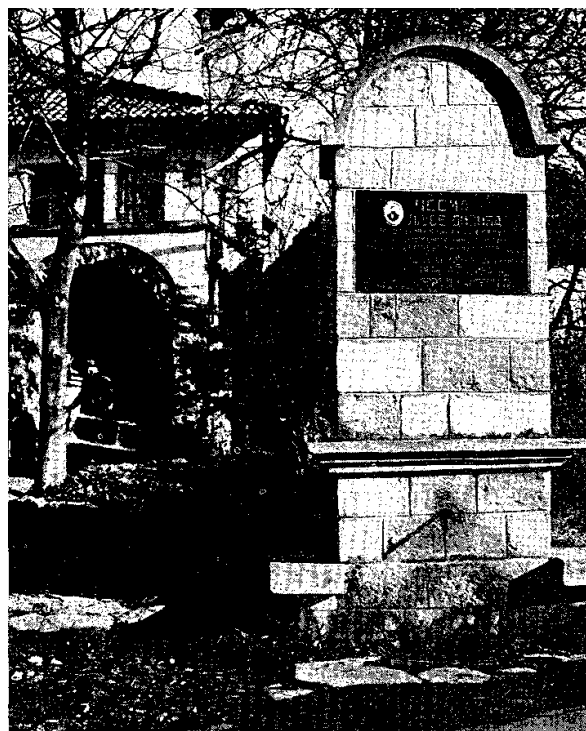
Сокобања

Кућа организатора и учесника тимочке буне Љубе Дидића

Налази се у склопу централног урбаног подручја Сокобање, у Ул. Драговићевеј бр. 25, а као грађевина са веома скромним одликама традиционалног народног градитељства датира из средине XIX века. Скромних је димензија, са бондручном конструкцијом зидова, мале висине и са кровом покривеним ћерамидом. Потребно је обезбедити услове за њену споменичку презентацију с наменом да буде изложбени простор, са поставом експоната везаних за тимочку буну на подручју Сокобање и њене околине, посебно са освртом на живот и рад самог Дидића као централне личности.

⁴ Добросав Петровић, бољевачки трговац, радикал, осуђен је био као учесник тимочке буне на десет година робије. У периоду између два рата, после 1918. год., био је и народни посланик, одн. сенатор, а по ослобођењу. Бољевца 1944. изабран је за председника Народноослободилачког одбора. Умро је 1948. год.

⁵ Аутор извођачког пројекта је инж. арх. Александар Блатник, а радови на објекту реализовани су уз помоћ средстава издвојених од РЗК, као и локалних извора финансирања.

Чесма Љубе Дидића

Представља спомен-обележје везано за личност сокобањског трговца Љубе Дидића, који је био организатор и учесник побуне у читавом сокобањском крају, са плочом на којој стоји натпис:

"Чесма Љубе Дидића
борца за народна права и слободу. Осуђен зајечарским преким судом на смрт. Стрљан на Краљевици 7. новембра 1883. године.

Подигнута 21. новембра 1926. год.
заузимањем

Пере М. Дидића и Боре
Павловића."

Уз овај натпис, на споменплочи је и портрет Љубе Дидића уоквирен овалним медаљоном. Сама чесма је у облику вертикалне масе зидане од камених блокова. Заузима положај у централном простору бањског насеља, на извесној теренској узвишици према озренском путу, односно Лептерији, тако да посматрана фронтално дуж улице Драговићеве, у чијем је саставу, а у непосредној близини куће Љубе Дидића, остварује заиста јасну, карактеристичну и доминантну просторну визуру, којом се завршава поглед на целу улицу.

У односу на нова урбанистичка решења, неопходно је амбијенту чесме, са кућом Љубе Дидића, посветити пуно пажње, што је већ донекле и учињено обликовањем индивидуалне

породичне куће за становање у њеном залеђу, с елементима блиским узорима традиционалних градитељских остварења.

Књажевац

Кућа Аце Станојевића

Кућа Алексе Аце Станојевића, радикалског првака и члана руководства Извршног одбора организације тимочке буне, мада као објект не представља аутентичан просторно-историјски документ, значајна је утолико што је везана за име и политички значај ове личности и у каснијим раздобљима.⁶

Налази се у склопу централног градског подручја Књажевца, у Ул. Његошевој бр. 6, а саграђена је по плановима грађевинског предузимача Фоглера између 1900. и 1915. године, кад је њен власник био председник Народне скупштине Србије. Својом архитектуром, положајем зграде према дворишту, распоредом и игром маса и декорација, има обележја градске виле, с одређеним стилским елементима присутним на грађанским кућама у то време. Потребно је зграду, која је одавно у друштвеном власништву, и поседује легат наследника њеног власника⁷, оспособити за просторије Завичајног музеја, са презентацијом историјско-етнографског одељења XIX века, а посебно и радне собе Аце Станојевића.

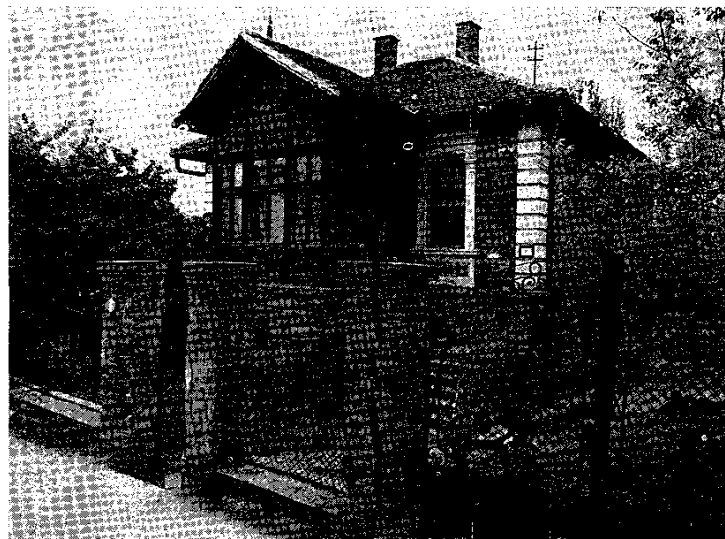
Породична гробница Гавре Аниччића

Значајна је као меморијално обележје везано за име Гавре Аниччића (1811—1883), књажевачког трговца, радикала, који је у време тимочке буне био председник привременог Извршног одбора за читав округ књажевачки.⁸

Гробница се налази у склопу централног простора источног књажевачког гробља, а саграђена је 1890. године у виду гробљанске капеле са стилским обележјем романтичарског схватања, уз присутне детаље романских, неоренесанских, па и византијских архитектонских елемената и декорација.

Над улазним вратима стоји табла са натписом ктитора гробнице, а у њој, десно од улаза, мермерни споменик, обликован у традиционалном духу, с елементима какви се сусрећу на многобројним надгробним споменицима широм Србије у то време. Наспрам њега, лево од улазних врата, стоји још један слично обрађен споменик нешто мањих димензија, са исписаним именима Гаврине супруге Саре и осталих чланова породице.

Неопходно је именовати стараоца који ће се бринутн о одржавању објекта, а самим тим и одредити неопходне техничке мере за његову заштиту, одржавање и одговарајуће уређење околног простора.

Сл. 4. Кућа радикалског првака и народног трибуна, Аце Станојевића у Књажевицу
Fig. 4. Maison du leader du parti radical et tribun populaire Aca Stanojević, à Knjaževac

Породична гробница Петра Васића

Значајна је као меморијално обележје скромног изгледа и размера, везано за име и личност Петра Васића, књажевачког војсковође, који је за време тимочке буне био командант устаничког логора, тада смештеног на вашаришту, на простору данашњег здравственог и техничког школског центра у Књажевицу. У гробници је године 1947. сахрањен и члан одбора Народне радикалне странке од њеног оснивања, посланик и народни трибун, Алекса Аца Станојевић.

Налази се у склопу западног књажевачког гробља. То је ограђена површина с надгробним спомеником подигнутим двадесетих година овог века, радом ондашњих књажевачких каменорезаца, под утицајем већ усвојених стандардних облика, тако да нема посебних ликовних, па ни просторних вредности.

⁶ Био је посланик и дугогодишњи председник Народне скупштине. За време тимочке буне члан привременог Извршног одбора Народне управе, који је узевши локалну власт у своје руке издао проглас народу од 6. 11. 1883. год. По ослобођењу, с јесени 1944. год., приступио је Народном фронту, а следеће, 1945, био и на пријему код маршала Југославије Јосипа Броза Тита.

⁷ Према подацима из Завичајног музеја, Књажевац.

⁸ Активност овог одбора посебно се истицала у спровођењу одлука са закључцима да се све државне власти сметну у корист народа.

Сл. 5. Споменик стрељаним учесницима и вођама тимочке буне на Краљевици код Зајечара, рад акад. вајара Антуна Аугустинчића

Fig. 5. Monuments aux insurgés et leaders fusillés, élevé à Kraljevica près de Zaječar. Oeuvre du sculpteur Antoine Augustinčić

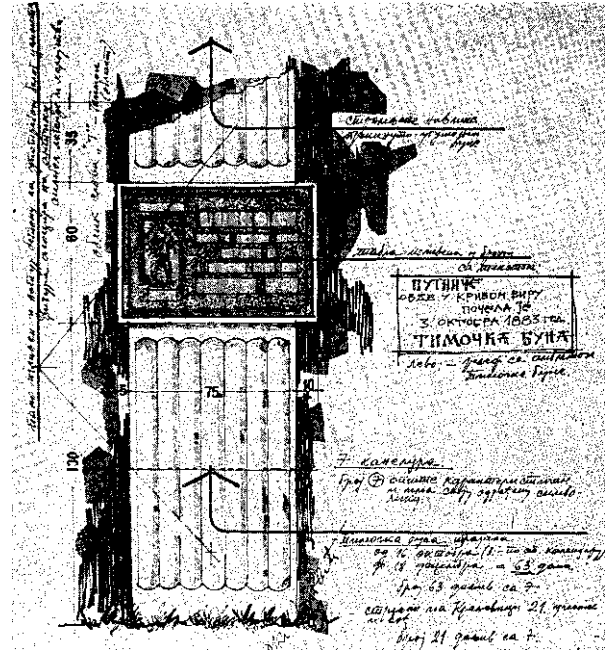
Зајечар

Споменик стрељаним учесницима тимочке буне на Краљевици

Споменик има обележја меморијалних вредности од ширег историјског значаја, с обзиром да је њиме обележено место егзекуције на смрт осуђених учесника у побуни, по одлуци зајечарског преког суда. Стрељан је двадесет и један учесник, и то углавном вођи, које је краљ Милан Обреновић одбио да помилује. Споменик је подигнут 1940. године на јужној падини краљевичког узвишења, надомак Зајечара, тако да има заиста монументалне димензије и облик у складу с амбијентом. Централно место заузима стојећа људска фигура изливена у бронзи, која представља човека из народа, са ногама окованим ланцима, који и поред тога својим ставом пркоси смрти пред стрељање.⁹ Аутор читаве споменичке композиције је истакнути вајар Антон Аугустинчић, а грађевинско-занатске радове извео је предузимач Фербеља из Чачка.

Постоји пројект за реализацију приоритетних санационих радова на техничкој заштити овог споменика, рађен у Заводу за заштиту споменика културе из Ниша.¹⁰ На основу њега сагледани су и реализовани сви радови на пружању техничке заштите првог степена, с тим што предстоје радови на коначном адекватном обликовању споменичког простора у целини.

Поред већ наведених објеката с територије бољевачке општине, који од 1980. године званично уживају третман и статус споменика,

Сл. 6. Предлог ликовног решења спомен-табле са натписом о почетку Тимочке буне

Fig. 6. Projet de plaque commémorative contenant l'inscription relative au début du soulèvement de Timok

сви остали, са територије Сокобање, Књажевца и Зајечара, у првом реду кућа Аце Станојевића у Књажевцу, као и споменик на Краљевици код Зајечара, обухваћени су предлозима Завода из Ниша да се прогласе културним добрима.¹¹

Према томе, извршни савети СО Књажевца, Сокобање и Зајечара, на својим састанцима који предстоје, треба да се на основу предлога Завода изјасне и донесу званичне одлуке о проглашењу сваког од њих за културно добро.

⁹ Људску фигуру са споменика у оваквом положају, која представља човека из народа, без претензије и самог уметника да њоме глорификује и истиче одређену личност, многи данас популарно идентификују са Љубом Дидићем, организатором и вођом побуне у Сокобањи. Штавише, може се запазити и да је режисер драме Ж. Комадина „Тимочка буна“, инспирисан овим мотивом приказао у њој самог Дидића у тренутку пред стрељање у потпуно истоветном ставу, окованог ланцима, како са обнаженим грудима пркоси смрти — прим. а.

Драма је недавно, у данима прославе, приказана у зајечарском позоришту и на телевизији.

¹⁰ Аутор извођачког пројекта је инж. арх. А. Блатник.

¹¹ Поред наведених објеката: куће Аце Станојевића у Књажевцу и споменика на Краљевици, предлозима Завода, обрађеним с циљем да буду проглашени културним добрима, обухваћени су још и: кућа и чесма Љубе Дидића у Сокобањи, као и породичне гробнице Гавре Аничића и Петра Васића у Књажевцу, имајући при томе још у виду да објекти са територије бољевачке општине већ уживају статус споменика од 1980. год.

Као објекти значајни за догађаје из овог народног покрета, поред наведених евидентирани су и други, а посебно и места везана за њих. То су:

— Зграда бившег суда у Књажевцу, на месту старе судске зграде са потпуно истоветном локацијом, на истакнутом узвишењу брдског платоа изнад старе чаршије, уз десну обалу Сврљишког Тимока.

У старој судској згради дана 6. новембра 1883. год. званично је прочитан проглас Извршног одбора о преузимању власти за време буне, чији се оригиналан текст са потписом чланова привременог одбора чува у Завичајном музеју Књажевца. С обзиром да су временом настале велике измене на овом простору, тако да данашња зграда, мада истоветног габарита и спратности, настала тридесетих година овога века као нека врста адаптације претходне¹², не може се сматрати аутентичним објектом из оног времена, па према томе ни спомеником везаним за тимочку буну.

— Кућа председника привременог Извршног одбора за Књажевац и околину Гавре Аничича, са локацијом у истоименој улици бр. 19—21 у Књажевцу, која је до данас разним преправкама изгубила доста од свог првобитног изгледа, а и у односу на волумен основне елементе просторног обележја, нема самим тим ни одређених вредности у простору.

— Кућа Љубе Божиновића, члана Извршног одбора за Књажевац, са локацијом у дворишту Ул. Његошеве бр. 14 у Књажевцу, као објекат скромних димензија, разним преправкама вршеним током времена сачувао је веома мало од свог првобитног склопа и изгледа, а уз то не само да нема одређених просторних вредности већ ни услова за ревитализацију.

Наравно, ниједан од ових објеката, из наведених разлога, нема услова за проглашавање културним добром, мада, без обзира на то, могу и треба да се обележе спомен-таблама с одговарајућим текстом. За реализацију ове акције, Завод из Ниша дао је и предлог за њихово ликовно решење са амблемом који представља мотив људске фигуре са споменика на Краљевици, као симболом читаве акције за прославу овог јубилеја¹³, а уз то још и са одговарајућим текстом.

Овако обликованим спомен-таблама кренуло се са обележавањем свих објеката, споменика и места везаних за токове и развој тимочке буне, без обзира на степен њихове заштите.¹⁴ Уз то, већ постојеће табле

— на дворишној згради у Његошевој бр. 9 у Књажевцу, као месту где се налазила кућа у којој је заседао Извршни одбор побуњеника,

— на згради Правно-економског факултета на Краљевици при Зајечару, као месту где

су се окупљали побуњеници за борбу ради ослобођења Зајечара испод јарма обреновићевског апсолутизма и

— на згради Задружног дома у селу Горњој Белој Реци код Зајечара, као још једном од места окупљања, замениће се новим, с одговарајућим ликовним решењем по предлогу Завода.

И на аутопуту Параћин—Зајечар, код Кривога Вира, с обзиром да су постојеће табле са натписима о почетку тимочке буне делимично дотрајале и оштећене, Завод из Ниша дао је предлог за израду и постављање нових на њиховим местима, са обрађеним, одговарајућим ликовним решењем.¹⁵

Целокупна акција коју је предузео Завод за заштиту споменика културе из Ниша, са обрађеним предлозима мера заштите споменика везаних за тимочку буну, презентована је Одбору за обележавање стогодишњице овог догађаја при ССРН Зајечар у виду програмске студије, са свим потребним предлозима, образложењима, техничким и фотоприлозима¹⁶, уз захвалност свим институцијама и стручним лицима који су пружили помоћ Заводу у консултацијама током реализације овог подухвата.¹⁷

Аутор свих приложених фотографија је Јован Шурдиловић, документатор Завода за заштиту споменика културе из Ниша.

¹² . . . у једној строгој и веома званичној провинцијској архитектури тога времена, са симетричном композицијом главне фасаде, окренуте у правцу најстрожег центра.

¹³ Аутор ликовног решења амблема тимочке буне је зајечарски ликовни уметник Д. Павловић.

¹⁴ Акција обележавања, мада из техничких разлога није свуда на планираним местима спроведена, ипак је дала резултате утолико што су у оквиру ње спомен-таблама обележени најзначајнији објекти у Књажевцу (кућа Аце Станојевића), Бољевцу и околини (стара апсана и др.).

¹⁵ Ликовно решење састоји се из спомен-табле изливене у бронзи, с амблемом тимочке буне и текстом који говори о почетку буне у Кривом Виру, причвршћене за вертикалан пано израђен у натур бетону са симболичних седам канелура. Аутор целокупног овог ликовног решења је и аутор овог текста. Акција на изради овог спомен обележја још је у току.

¹⁶ На реализацији ове студије радила је екипа Завода у истоветном саставу као и приликом рекогносцирања овог терена (уп. нап. 1). Аутори текстова које садржи студија су Б. Андрејевић, Б. Дељанин, као и сам аутор овога текста. Аутор фото-прилога је Ј. Шурдиловић.

¹⁷ Завод из Ниша захваљује свим институцијама и стручним лицима на помоћи у консултацијама око реализације ове студије и то: — проф. др. Петру Милосављевићу, сараднику Балканолошког института САНУ, Београд, — Завичајном музеју, Књажевац, — Историјском архиву, Зајечар, — Народном музеју, Зајечар, — сарадницима из области културе са територије Бољевца и Сокобање.

Monuments relatifs au soulèvement de Timok

MILORAD VOJINOVIĆ

En collaboration avec les institutions sociales de la région du Timok, l'Institut de Protection des Monuments Culturels de Niš a effectué, à l'occasion du centenaire du soulèvement de Timok en 1883, provoqué par la résistance populaire contre les actes arbitraires du régime des Obrenović, alors au pouvoir en Serbie, la valorisation de tous les bâtiments et ensembles en rapport, non seulement avec les événements du soulèvement mais aussi pour déterminer son ambiance, les caractéristiques architectoniques des monuments, leurs valeurs artistiques et autres découlant de l'influence d'un milieu et d'une époque données.

Le but de cette entreprise était de signaler et déterminer l'importance durable de certains espaces en tant que monuments. A commencer par leur inventaire, leur définition et allant jusqu'à leur protection légale et technique, tout en gardant intacts les espaces leurs formes architecturales et leurs détails, mais en les re-vitalisant de manière adéquate.

Les monuments suivants ont été considérés comme méritant le plus haut degré de protection.

Boljevac et ses environs

La mairie de Krivovir

- l'auberge du pope Milija, dans le village de Lukovo
- l'école du village de Jablanica
- la maison de Dobrosav Petrović à Boljevac
- la vieille prison de Boljevac où étaient enfermés le chef et les participants au soulèvement

Soko Banja

- la maison de l'organisateur de l'insurrection Ljuba Didić
- la fontaine élevée par Ljuba Didić

Knjaževac

- la maison du leader du parti radical, Aca Stanojević
- le Caveau de famille de Gavra Aničić, président du Comité exécutif provisoire pour le département de Knjaževac
- le caveau de famille de Petar Vasić, cirier de Knjaževac et commandant du camp des insurgés.

Zaječar

- le Monument aux insurgés du soulèvement de Timok fusillés à Kraljevica

En plus des monuments mentionnés proposés par l'Institut pour être déclarés comme monuments culturels, l'on a encore fait l'inventaire des bâtiments suivants:

- l'ancien tribunal de Knjaževac dans lequel fut lue, pendant l'insurrection la proclamation du Comité exécutif de prise du pouvoir;
- la maison de Gavra Aničić, président du Comité exécutif provisoire de Knjaževac et de ses environs
- la maison de Ljuba Božinović membre du Comité exécutif à Knjaževac

Pour certaines raisons ces bâtiments ne peuvent pas être proclamés officiellement monuments historiques, mais il convient de les désigner de façon adéquate de même que les bâtiments qui méritent d'être considérés comme monuments culturels, et aussi les endroits suivants:

- la maison dans la cour de la rue Njegoševa à Knjaževac à la place de laquelle se trouvait la maison dans laquelle siégeait le Comité exécutif des insurgés,
- le bâtiment de la faculté de Droit et d'Economie de Zaječar, élevée à l'endroit où les insurgés se sont rassemblés avant la libération de la ville,
- le bâtiment de la Coopérative du village Gornja Bela Reka, près de Zaječar, autre lieu de rassemblement.

Les plaques commémoratives dont ces bâtiments étaient ornés devront être remplacées par de nouvelles dont le dessin a été projeté par l'Institut. L'Institut a aussi proposé la manière de signaler le début de l'insurrection de Timok, en élevant un panneau, sur l'auto-route qui passe par Krivi Vir avec - un dessin et des emblèmes adéquats.

Toute l'activité entreprise par l'Institut comportant les propositions de mesures de protection et de signalement visible des monuments relatifs à l'insurrection de Timok a été soumise au Comité de célébration du centenaire de cet événement au sein de l'Union Socialiste des Travailleurs de Zaječar, sous forme de projet à l'étude.